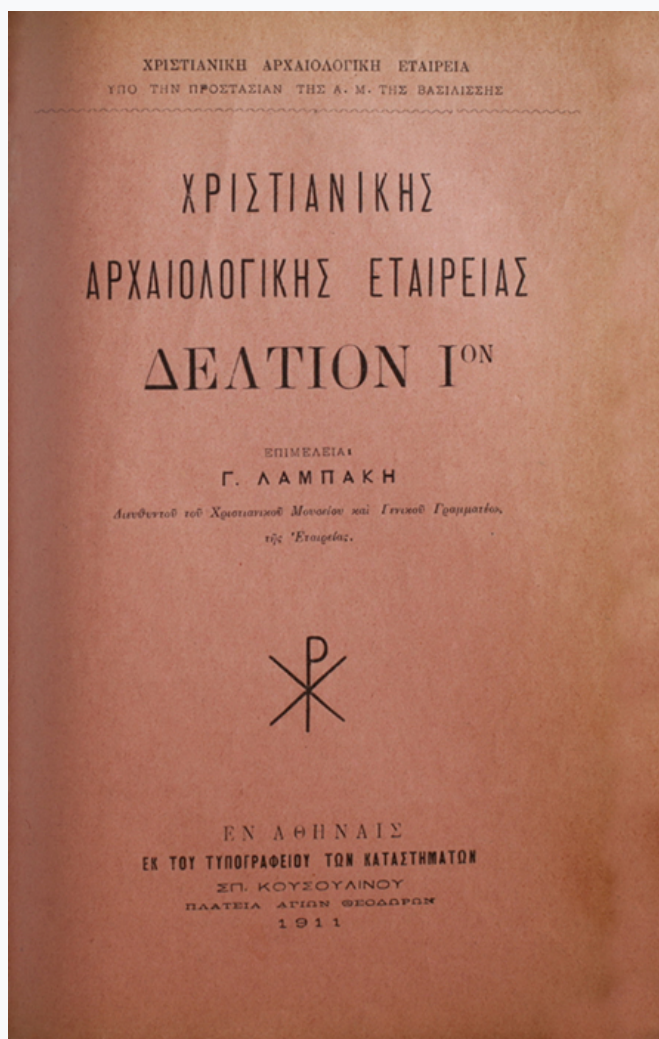

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 10 (1911)

Δελτίον ΧΑΕ 10 (1911), Περίοδος Α'

**Χριστιανική επιγραφή εν τοις ερειπίοις Πυράσου
(είτα Βορείου Μεσαιων. Αλμυρού)**

Νικόλαος Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/dchae.1661](https://doi.org/10.12681/dchae.1661)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν. Ι. (2013). Χριστιανική επιγραφή εν τοις ερειπίοις Πυράσου (είτα Βορείου Μεσαιων. Αλμυρού). *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 10, 53–60. <https://doi.org/10.12681/dchae.1661>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Χριστιανική επιγραφή εν τοις ερειπίοις Πυράσου
(εἶτα Βορείου Μεσαιων. Αλμυρού)

Νικόλαος ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Δελτίον ΧΑΕ 10 (1911), Περίοδος Α' • Σελ. 53-60

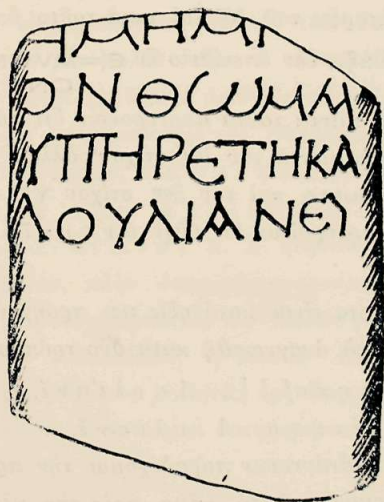
ΑΘΗΝΑ 1911

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

ἐν τοῖς ἐρειπίοις Πυράδου (εἴτα Βορείου Μεσσην. Ἀλμυροῦ) (')

Ἐπὶ λίθου λευκοφαίου ἀποκεκρουσμένου ἄνωθεν καὶ κάτωθεν καὶ ὀλίγον δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἔχοντος δὲ μῆκος μὲν 0,μ 35, πλάτος δὲ 0,μ 32, πάχος δὲ 0,μ 18 καὶ ὕψος γραμ. 0,μ 04, ἀναγινώσκεται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή :

-- η μ γ μ --

ον Θωμᾶ [ε η]

υπηρέτηκα [ς]

Λουλιανέ. (= Δολιχάνει).

Ἡ ἀρχὴ τῆς προκειμένης ἐπιγραφῆς λείπει, ὅντος τοῦ λίθου ἀποκεκρουσμένου ἄνωθεν διεισώθησαν δὲ ἐκ τοῦ πρώτου στίχου τέσσαρα γράμματα κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀποκεκρουσμένα ἄνωθεν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑποπιεῖσamen δι' εἶναι λειψανα τῆς λέξεως μ ν η μ ε ι ο ν. Βραδύτερον ὁμοῦς λίαν ἐπιμελῶς ἐξετάσαντες τὸν λίθον ἐπίσθημεν δι' πᾶν ὅ,τι ἄλλο, ἢ τὴν λέξιν ταύτην ἐμφαίνουσι· διότι, ὅντος τοῦ λίθου καὶ πλαγίως δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀποκεκρουσμένου, ἔτεκεν πυρκαϊᾶς εὐχερῶς ἀποσπωμένων τεμαχίων, δηλοῦν δι' καὶ ἀνὰ ἓν γράμμα ἐφ' ἑκατέρον τῶν πρώτων στίχων ἐνθεν καὶ ἐνθεν λείπει, ὥς τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ἡμίσεων γραμμάτων τ και c

καὶ τῶν ἐφεξῆς τρίτου καὶ τετάρτου στίχου οὐ τὰ ἀρχικὰ γράμματα εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ἀποκεκρουγμένα, ἥτοι $\Gamma = \Upsilon$ καὶ $\Lambda = \Lambda$. Πλὴν δὲ τοῦτον δύναται νὰ ἐλ-
λίπη καὶ ἐν γράμμα, οἷον $\subset$ ἐν τέλει τοῦ 3ου στίχου. Ἀνὲν δύναται δὲ νὰ δη-
λῶσι τὴν λέξιν $\mu\nu\eta\mu\epsilon\iota\omicron\nu$ τὰ πρῶτα γράμματα, διότι οὗσης βεβαίας τῆς
ἀναγνώσεως τοῦ 1ου στίχου :

HMHI

εἶναι φανερόν ὅτι τὰ γράμματα ταῦτα ἦσαν HMHI... ὑπολείπεται δὲ χῶρος
ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ στίχου δι' ἐν γράμμα, ἐν τέλει δὲ διὰ πλείω, ἥτοι 2 ἴσως καὶ
3 γράμματα, μεθ' ἃ ἔπεται ἡ ἀρχὴ τοῦ 2ου στίχου ON, ἣν ἡδύνατό τις νὰ
θεωρήσῃ ὡς κατέληξιν τῆς λέξεως $[M\nu\eta\mu\epsilon\iota]o\nu$. Ἡ ἔλλειψις ὁμως ἐνὸς
γράμματος ἐν ἀρχῇ, ἡ ὑπαρξίς τοῦ H, μετὰ τοῦτο τοῦ M, μετὰ τοῦτο ἑτέρου
H χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἡ πλαγία γραμμὴ ἡ ἐννοῦσα τὸ M μετὰ τοῦ H καὶ σχη-
ματίζουσα τὸ N, ὡς ἐν τῇ ἐπιτυμβίῳ ἐκ Τσεγγιλίου ἐπιγραφῇ, σφραγισμένη ἐν τῷ
μουνσεῖῳ Ἀλμυροῦ (¹), ἡ μετὰ τὸ H ὑπαρξίς τοῦ M καὶ μετὰ τοῦτο ὑπαρξίς
ἔχοντος καθέτου γραμμῆς καὶ οὐχὶ κυκλικῆς, ἐὰν ὑπειθέτο ἐν $\Theta (=M\nu\eta\mu\epsilon\iota-)$,
ON

ὥς ἠθέλησάν τινες νὰ παραδεχθῶσι, (²) πάντα ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι πᾶν ὅ,τι
ἄλλο ἢ $\mu\nu\eta\mu\epsilon\iota\omicron\nu$ ἀναγνωστέα τὰ γράμματα τοῦ 1ου στίχου ἄλλως τε δὲ
καὶ ἡ ἐπομένη λέξις τοῦ 2ου στίχου ΘΩΜΑ καὶ τοῦ 3ου στίχου ΥΠΗΡΕ-
ΤΗΚΑ καὶ τοῦ 4ου ΛΟΥΛΙΑΝΕ μαρτυροῦσιν ὅτι οὐχὶ $\mu\nu\eta\mu\epsilon\iota\omicron\nu$ πε-
ριεῖχεν ὁ 1ος στίχος.

Στίχ. 2. ON ΘΩΜΑ. Τὸ μὲν ON εἶναι κατέληξις τις προηγουμένης
λέξεως· ἡ δὲ λέξις ΘΩΜΑ δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ κατὰ δύο τρόπους.

A') --- ο ν Θ ω μ ᾱ | ὑ π η ρ ἑ τ η κ α [ς] | , Λ ο υ λ ι α ν ἑ.

B') --- ο ν Θ ω μ ᾱ [ς] | ὑ π η ρ ἑ τ η κ α , Λ ο υ λ ι α ν ἑ.

Χωρὶς ν' ἀποκρούσω τὴν δευτέραν ἀνάγνωσιν παραδέχομαι τὴν πρώτην,
διότι περισσότερον, μοι φαίνεται, ὅτι συμφωνεῖ τὸ ῥῆμα πρὸς τὴν κλητικὴν
Λ ο υ λ ι α ν ἑ, ὡς συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλοις μνημείοις ἐπιτυμβίοις τῶν Ρωμαϊ-
κῶν χρόνων.

Δυνατὸν ἢ σιγῇ νὰ ἦναι ἐπιτυμβία, ἴσως ὁμως καὶ ἀναθηματικὴ. Φαίνε-
ται δὲ ὅτι ἐν ἀρχῇ, πρὶν ἢ ὁ λίθος ἀποκρουσθῇ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα γράμματα,
τὰ ὅποια ἀρχικῶς μετὰ τῶν ἐπολειφθέντων ἐν τῷ πρῳτῷ στίχῳ εἶχον ἔννοiαν

(¹) Δελτίον Φιλολογ. Ἑταιρ. «Ὁδρεος» τευχ. Γ', σελ. 16.

(²) Πρβλ. Δελτίον τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλολογικῆς Ἑταιρίας «Ὁδρεος» τευχ. Γ',
σελ. 27 ἀρ. 39.

τινα ἀποτεινομένην πρὸς τὸν Λουλιανόν, εἰς ὃν ἡ στήλη ἀνέκειτο, ἦτοι « - - - ο ν Θ ω μ ᾱ ὕ π η ρ ἔ τ η κ α ς [ς], Λ ο υ λ ι α ν ἔ ».

Ἀλλὰ τίς ὁ Θωμᾶς οὗτος, ᾧ ὑπερέστησεν ὁ Λολλιανός; Βεβαίως οὕτως ἀναφερόμενος ἄνεν ἐπιωνύμου κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους μαρτυρεῖ, ὅτι ἦν ἐπισημοτάτις καὶ οὐχὶ τυχαῖον πρόσωπον. Θὰ ἐκολακευόμην νὰ παραδεχθῶ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενος Θωμᾶς εἶναι ὁ Ἀπόστολος, παρ' ᾧ διετέλεσεν οἰονεὶ ὑπηρετῶν αὐτῷ ὁ Λολλιανός.

Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου ὅτι ἠκολούθησαν εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἀποστόλους καὶ πολλοὶ μαθηταὶ αὐτῶν, ὧν τινὲς μὲν προήχθησαν εἰς ἐπισκόπους ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ὡς ὁ Τιμόθεος καὶ ὁ Τίτος, τινὲς δὲ ἠκολούθησαν αὐτοὺς μέχρι τοῦ μαρτυρίου (*), Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία παραδέχεται ὅτι ἐβδομήκοντα ἐν ὅλῳ ἦσαν οἱ μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπετείῳ τῆς μνήμης αὐτῶν τῇ 4ῃ Ἰανουαρίου εἴκοσι μόνον ὀνόματα ἀναφέρει τὸ ἐορτολόγιον. Ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς μηναίοις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναφέρονται μὲν πολλὰ ὀνόματα Ἀποστόλων ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς δὲν συμπληροῦται ὁ ἀριθμὸς οὗτος. Δυστυχῶς δὲ ἐν Ἀλμυρῷ βιοῦντες, πόλει μικρᾷ καὶ ἀποκέντρῳ τῆς Θεσσαλίας, στερούμεθα βιβλιοθήκης. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Εὐσεβίου, « Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορίαι » ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τοῦ Γ' αἰῶνος μ. Χ. ἡδύνατο διαφωτίσαι ἡμᾶς ἀρκούντως ἐπὶ τοῦ προκειμένου, πλὴν δυστυχῶς στερούμεθα αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τὰ ὀνόματα τῶν ἐβδομήκοντα Ἀποστόλων, ἢ ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἐκτὸς τῶν ἐβδομήκοντα εἶχον καὶ πολλοὺς ἄλλους μαθητάς καὶ ὑπηρετάς εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν λοιπὴν διακονίαν, οὓς ἀρκούντως κατηχημένους ὄντας ἔπεμπον χειροτονοῦντες αὐτοὺς εἰς

(*) Ρωμ. Γ', 21-23. Τιμόθεος, Λούκιος, Ἰάσων. Σωσίπατρος, Τερτίος, Γάιος, Ἐραπίστος, Φοβῆ (διάκονος), Κονάρτος, — Κορινθ. Α', Γ', 10-20. Τιμόθεος, Ἀπολλῶς, Στεφανᾶς, Φουρτογιῆτος, Ἀχαιῶς, Ἀκύλας, Πρισκίλλα. — Κορινθ. Β', Α', 19-20. Σιλουανός, Τιμόθεος. — Κορινθ. Β', Π', 13. Τίτος, Λουκάς. — Φιλιππη. Α', 18. Ἐπαφρόδιτος. — Κολοσσ. Α', 7. Τυχικός, Ὀνήσιμος, Ἀρίσταρχος, Μάρκος, Βαρνάβας, Ἰουδοῖος, Ἐπαφρᾶς, Νυμφᾶς. Ἀρχιππος. — Τιμόθ. Α', 10-20. Τίτος, Δημῆς, Κρησκῆς, Τίτος (ἑτερος), Λουκάς, Πρίσκα, Ὀνησιφόρος, Τρόφιμος, Εὐβούλος, Ποῦδης, Λίνος, Κλαυδία. — Τιτ. Γ', 12. Ἀρτεμᾶς, Ζηνᾶς. — Φιλήμ. Α', 1. Φιλήμων, Ἀπφία, Ἀρίσταρχος, Ἡρωδίων, Ὀνήσιμος οἰκέτης (Α', 25). — Φιλιππη. Α', 3. Κλήμης (Φιλόλογος). Ἰσίδωρος. Κοντογόνο, Κλήμεντος ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους, ἐκδ. Ζωᾶ. Ἐσφριμ. ἐν Βόλῳ 1901, σελ. 1). — Φιλιππη. Α', 23. Ἐπαφρόδιτος.

ἐπισκόπους, εἰς διαφόρους πόλεις. Οὕτως ἐξ αὐτῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου πρὸς Τιμόθεον καὶ πρὸς Τίτον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Παύλου χειροτονήθησαν οὗτοι ἐπίσκοποι, ὁ μὲν τῆς Ἑρεσίων Ἐκκλησίας, ὁ δὲ τῆς Κυρητῶν. Ἄλλ' ἡ παράδοσις ἀναφέρει καὶ ἄλλους Ἀποστόλους ἐκ τῶν εβδομήκοντα γενομένους ἐπισκόπους, Μάρκον μὲν τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, Ἡρωδίωνα δὲ τῆς Ὑπαταίων, Κλήμεντα δὲ τῆς Ρωμαίων (¹) κτλ. Ὁ τίτλος δὲ οἰκέτοιο ἀποδίδοται καὶ εἰς ἕτερον Ἀπόστολον, τὸν Ὀνήσιμον, ἐν τῇ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολῇ τοῦ Παύλου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ λέξις οἰκέτης, ἐξηγητέα ὑπερήκεις δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ὀνήσιμος ἦν ὑπηρέτης τοῦ Παύλου εἰς τὸ κήρυγμα, ἀκολουθῶν ᾧ αὐτῷ. Οὕτω δὲ πιθανώτατα καὶ ὁ Λολλιανὸς ἠκολούθησεν ὡς οἰκέτης τῷ Θωμᾷ.

Γνωρίζομεν δὲ ἐκ τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Σωκράτους τοῦ Σχολαστικοῦ, ὅτι τῷ Θωμᾷ ἐκληρώθη ὡς ἐπαρχία ἡ χώρα τῶν Πάρθων: «Ἡνίκα δὲ οἱ Ἀπόστολοι κλήρω τὴν εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο, Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθων ἀποστολὴν ὑπεδέχετο». (²) Τὸ δὲ ἑορτολόγιον ἀναγράφει, ὅτι τὰ λείψονα τοῦ Θωμᾶ κατετέθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τινὶ ναῷ· ἡ δὲ ἀγία κἀρα αὐτοῦ σφάζεται νῦν ἐν τῇ μονῇ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ· διότι ὁ Ἐπαμεινώνδας Ι. Σταματιάδης ἀναφέρει ὅτι; «Μεταξὺ πολλῶν ἱερῶν λειψάνων εἶδον ἐντὸς μεγάλου ἀργυροῦ ποιτηρίου τὴν κάραν τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, ἕνα δάκτυλον Ἰακώβου τοῦ Πέρσου, ὅσα διαφόρων μαρτύρων καὶ ἐπὶ τέλους μέγαν ἀργυροῦν σιαυρὸν ἐγκλείοντα τεμάχια τοῦ ξύλου τοῦ Σιαυροῦ, τοῦ σπόγγου καὶ τοῦ καλάμου, ἐξ ἐκείνων, δι' ὧν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπότισαν ὁξος τὸν Σωτῆρα». (³) Οὐδόλως λοιπὸν παράδοξον μοι φαίνεται ὅτι ὁ Θωμᾶς θὰ ἐπεσκέφατο καὶ τὰς χώρας ταύτας, ὥσπερ ὁ Ἀνδρέας, ἢ ἐὰν μὴ ἐπεσκέφατο τὴν Θεσσαλίαν, ἰσως τὰς περὶ τὸ Βυζάντιον χώρας. Πολὺν δὲ βραδύτερον τῆς τελευτῆς τοῦ Θωμᾶ, ἐπιζῶντος τινὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τοῦ Λολλιανοῦ, ὁ Χριστιανισμὸς ἠδραιούτο καὶ ἠῤῥαεν ἀνὰ τὴν Ἀχαΐαν, τὴν λεγομένην οὕτω τότε Ἑλλάδα, καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς γνωστῆς ἐκ τῆς παραδόσεως Ἐκκλησίας ἐν Ὑπάτῃ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Ἡρωδίου, ἐνὸς τῶν

(¹) Φιλολογικ. Ἱστορία Κωντογόνο, Κλήμεντος δὲ οὗ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολαί, ἐκδ. Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμέντου, ἐν Βόλφ 1901.]

(²) Σωκρ. Σχολαστικοῦ, Ἑκκλησ. Ἱστορία, ἐκδοσις Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμέντου, Ἀθήν. 1901, Κεφ. Α', σ. 61.

(³) Ἐπαμ. Ι. Σταματιάδου, Πάτμο; καὶ Κυδωνίαι, ἐν τῷ Ἡμερολόγιῳ Μαρίνου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, ἐν Παρισίοις 1865, σελ. 214.

Ἑβδομήκοντα καὶ μαθητοῦ τοῦ Παύλου, ἐντεῦθεν ἐξηπλώθη ὁ Χριστιανισμὸς λίαν ἐνωρὶς ἀνὰ τὴν λοιπὴν Θεσσαλίαν. Ἦν δὲ τότε ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἡ Ὑπάτη, ὥστε καὶ ἀλλαχοῦ ἐγράψαμεν, ἡ πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας, ἀπολαύουσα τῆς ἐννοίας τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰσοπολιτείας μετὰ τῆς Ρώμης καὶ ἔχουσα τὴν λατρείαν τοῦ Καίσαρος καὶ τῆς Ρώμης, ὡς διδάσκουσιν αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπομένως αἰὰ τὰ προνόμια ταῦτα εἶχε συρρέουσα ἐν αὐτῇ πολὺς πληθυσμὸς, ἐν οἷς καὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ὀλίγοι, καὶ τὰ ἥθη αὐτῆς εἶχον ἀρκούντως ἐκλυθῆ. ⁽¹⁾ Τότε λοιπὸν ἀπεστάλη ἐν αὐτῇ ὡς ἐπίσκοπος, ὅπως ἰδρῦσῃ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Ἑρωδίων, ἀγνωστον ὅμως ἂν ὑπὸ τοῦ Παύλου, ἢ ὑπὸ τινος τῶν Ἐκκλησιῶν ἐστάλη, ἢ καὶ μόνος ἐξελέξατο αὐτήν· ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἀπεστάλη ὑπο τοῦ Παύλου. Βραδύτερον δὲ διαβληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὁ Ἑρωδίων ὑπέστη τὸν διὰ μαρτυρίου θάνατον. Τότε λοιπὸν ἐξ ὅλων τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων, ὧν τινὲς μὲν εἶχον παρακαμάσει διὰ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἀκαταστασίας τῶν τότε χρόνων, τινὲς δὲ εἶχον καὶ τελείως ἐκλίπει, αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι ἤκμαζον καίτοι εἶχον ὑποσιτῇ τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὸν τραῦμα ὑπὸ Φιλίππον τοῦ Ε' περὶ τὸ 217 π. Χ. οὐχ ἥτιον ὅμως ἤκμαζαν ἐμπορικῶς καὶ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ἔτι οὕσα τὸ κυριώτερον ἐμπορεῖον τῆς Θεσσαλίας, ⁽²⁾ ὡς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ ἐν τῷ τόπῳ ἀνευρισκόμεναι πλεῖστοι ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ Χριστιανικαὶ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν αἰώνων. ⁽³⁾ Ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι ἡ Πύρραος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἦν κατεσκαμμένη. Συνεπῶς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅπως ἐν τῇ θέσει ταύτῃ συμβιβάσωμεν τὰς Ρωμαϊκὰς καὶ Χριστιανικὰς ἀρχαιότητας καὶ ὅπως ἀκολυθίσωμεν τὴν φησικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ὅτι ἐμπορικὴ πόλις, τριάκοντα λεπτὰ τῆς ὥρας ἀφισταμένη τῆς θαλάσσης, ἄνευ λιμένος καὶ συνοικισμοῦ ἐν τῷ λιμένι εἶναι τι ἀκατανόητον. Ἐπομένως μετὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμενον ἀφανισμόν τῆς Πυρράου, οἱ Θηβαῖοι καταλαβόντες τὸν λιμένα ἰδρύσαντο αὐτόθι συνοικισμόν καὶ ἐμπορικὰ καταστήματα, συντηροῦντες αὐτόθι καὶ τὸ σφωζόμενον ἔτι τότε ἱερὸν τῆς

⁽¹⁾ Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Ἡ Ὑπάτη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐν τῇ «Ἀρχαιολογικῇ τῷμ. Α'», σελ. 633 καὶ ἐξῆς.

⁽²⁾ Καὶ ὁ Λατίνος Τοιοτικὸς Τίτος Αἰβίος (XXXIX, 25), ἀναφέρει ὅτι αἱ Φθιώτιδες Θῆβαι ἦσαν ἐμπορεῖον παράλιον, *maritimum emporium*.

⁽³⁾ Ἐν τῇ θέσει Κόκιννα ἢ Καينوῦργο, ἐπινείφ τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν εὐρέσθησαν πλεῖστοι ἐπιγραφαὶ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων, περὶ ὧν ἰδὲ Bulletin de Co-roes p. Hellén. Τόμ. XXIII, σελ. 397. — Δελτίον Φίλαρχ. Ἐταιρ. «Ὁθρονος», τευχ. Β', σελ. 6, ἀρ. 3, σελ. 21, ἀρ. 30, σελ. 23, ἀρ. 39, τευχ. Γ', σελ. 16.

Δήμητρος Ὁ συνοικισμὸς ἀπέβη, προϋόντος τοῦ χρόνου, πυκνότερος, ὥστε λίαν ἐνωρὶς ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Χριστιανῶν, ἵνα αὐτόθι ἰδρῦσονται τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οὐδόλως ἄπορον ἂν ὁ Λολλιανὸς μαθητὴς ὢν ἢ οἰκείτης τοῦ Θωμᾶ ἀπεσιτάλη ὥς ἐπίσκοπος αὐτόθι.

Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην ἐνισχύουσιν :

Α') Ἀδιὰ τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ὄντα τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων.

Β') Ἡ λέξις ὕπηρετικα [ς] παραληφθεῖσα ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, ἐνθ' ἀναφέρεται « Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου ». (¹) Ὡς γνωστόν δὲ πολλαὶ ἐπιγραφαὶ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων περιέχουσι ρήσεις γραφικάς. (²)

Γ') Τὰ ὀνόματα Θωμᾶς, ὃν Χριστιανικόν, καὶ Λολλιανὸς ὃν Ρωμαϊκόν.

Δ') Τὰ ὀνόματα Λολλίωv καὶ Λολλιανὸς ἀναγραφόμενα ἐν τῷ ἐορτολογίῳ (Μαρτ. 20, Ἰουλ. 15, Ἀπρ. 27) ὡς ὀνόματα μαρτύρων (³) καὶ

Ε') Ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης μελέτης ἐκτεθεὶς λόγος, οἷα « Θωμᾶ ὕπηρετικα[ς], Λουλιανέ », δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Θωμᾶ εἰς τυχαῖον τι πρόσωπον, ἀλλ' εἰς ἐπίσημόν τι καὶ γνωστόν, περὶ οὗ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ γείνη μερικώτερος προσδιορισμός, ἅτε ὄντος γνωστοῦ τοῦ προσώπου τούτου.

Τὸ ὄνομα Λολλιανὸς

Ἐν πρώτοις ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ ὄνομα Λουλιανὸς τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς ἐοχηματίσθη ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Lollius, Lollio, Lollianus· εὗρηται δ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Λολλίωv καὶ Λολλιανὸς ἐν τῷ ἐορτολογίῳ, καθ' ἃ ἀνωτέρω εἶπομεν, καὶ παρὰ Σιωκράτει τῷ Σχολαστικῷ

(¹) Λουκᾶ Α', 3.

(²) Κ. Μ. Κωνσταντοπούλου, Χριστιανικαὶ ἐπιτύμβιαι ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς, τόμ. Α', σελ. 21, ἀρ. 1.—σελ. 23, ἀρ. 4.—σελ. 84, ἀρ. 33.—σελ. 36, ἀρ. 37. σελ. 37, ἀρ. 38.—Νίκου Βέη, Χριστιαν. ἐπιγραφαὶ Μεσοσηνίας ἐν Ἀελίῳ Ἰστορ. καὶ Ἑθνολ. Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 7', σελ. 389, ἀριθ. XII, σελ. 390, ἀρ. XIII.—Α. Σπυριδάκι, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ τοῦ μεσαίωνα, ἐν Ἀελίῳ Φίλαρ. Ἐταιρ. « Ὅθρου », τευχ. Δ', σελ. 35, ἀρ. 1, 2.—Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμένου, Πρὸς μὲθ' ἑτοῦς, ἀρ. 166, σελ. 626.—Ὅθωνος Kern, Inscriptiones Thesalicæ 1900, σελ. 9.

ἐν τῇ Ἑκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ. Ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ ἀνορθογράφως ἐγράφη *Λουλιανὸς* διὰ τοῦ *Υ* ἀντὶ *Λολλιανὸς* διὰ διπλοῦ *Λ*. Ὁ δὲ σχηματισμὸς *Λολλίων* καὶ *Λολλιανὸς* ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν ἐκ πολλῶν ἄλλων Ρωμαϊκῶν ὀνομάτων, ὧν βριθεῖ τὸ ὀροτολόγιον τοῦ ἐνταυτοῦ, ἦτοι *Βίκτωρ*, *Βικτωριανός*, *Βαλλέριος*, *Βαλλετριανός*. *Ἡρωδίων*, *Ἡρωδιανός*, *Λούκιος*, *Λουκιανός* κ.τ.λ. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν χρήσει ἀμφότεροι οἱ τύποι τῶν ὀνομάτων τότε, ὥς *Ἡρωδίων* καὶ *Ἡρωδιανός*, *Ροδίων* καὶ *Ροδιανός*. *Λολλίων* καὶ *Λολλιανός* κτλ. Ἐπεκράτησε δὲ καὶ πολὺ βραδύτερον ἢ χρῆσις τῶν ὀνομάτων τούτων, διότι βλέπομεν ὅτι κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάγκησιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, ἦν τὸ ὑπατικὸν ἔτος τὸ ἐπὶ τῆς ὑπατείας Λολλιανοῦ καὶ Ἀρβιτίωνος, τῇ 6ῃ Νοεμβρίου μηνός. (¹) Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ βραδύτερον ἔτι κατὰ τὸν *Σ'* ἢ *Ζ'* αἰῶνα τοιαῦτα ὀνόματα ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἑλλήσι ρωμαΐζοντα.

Ἡ δευτέρα ἀνίγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς

Δεύτερον ἐρχόμεθα εἰς τὴν β' ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης :

«[*Μνημεῖον*] *Θωμάς*] | *ὑπηρέτηκα* | *Λουλιανέ*.

Ἐν πρώτοις δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανὴ ἡ συμπλήρωσις [*Μνημεῖον*], δι' οὗς λόγους ἐν ἀρχῇ ἐξέθεμεν, καὶ *Θωμάς*] | *ὑπηρέτηκα*, | *Λουλιανέ*, χωρὶς ν' ἀναφέρεται τι οἰκειόν, οἷον ὁ *Θωμάς* *ὑπηρέτηκα* (=κατεσκεύασα), ἢ ἄλλο τι, ἀποτόμως οὕτω τιθεμένης τῆς λέξεως *μνημεῖον* εἰς τὴν λέξιν : *Θωμάς*.

Δεύτερον δέ, ἀποκλειομένης ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ λίθου σφριζομένων γραμμάτων τῆς συμπληρώσεως ταύτης ([*Μνημεῖον*]), ὥς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι λείπει ἐν *⊂* ἐν τέλει τῆς λέξεως *Θωμάς*], δύναται ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν νὰ λείπῃ ἐν *⊂* ἐν τέλει τῆς λέξεως *ὑπηρέτηκα*], ἅτε ἐνταῦθα τοῦ λίθου ὄντος ἀποκεκρουσμένου.

Κατὰ τοὺς Ρωμαίκοις δὲ χρόνους τὰ ὀνόματα τῶν ἀναθέντων ἰς ἐπιτυμβίους στήλας εἰς προσφιλῇ αὐτοῖς πρόσωπα ἀνεγράφοντο πρῶτα ἐν αὐταῖς, τοῦτο δὲ εἶναι γνωστὸν ἐκ πολλῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν. Ἐν δὲ τῷ μνησίῳ Ἀλμυροῦ κεῖνται δύο ἐπιτύμβιοι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπιγραφαί, προσερχόμε-

(¹) Σωκράτους τοῦ Σχολαστικοῦ, Ἑκκλησι. Ἱστορία, ἔκδοσις Ζωσιμῆ Ἐσφυμέντου τόμ. Β', σελ. 163.

ραι ἐκ Δαουτιζᾶς, ὧν ἡ μὲν μία ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Β' τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου Ἑταιρείας «Ὁθρυος», ἡ δὲ ἑτέρα ἐν τῷ αὐτῷ Δελτίῳ τεύχ. Γ' τῆς αὐτῆς Ἑταιρείας· ἐν ἀμφοτέραις δ' ἀναγράφονται τὰ δνόματα τῶν ἀνεγειρόντων τὰς στήλας προσώπων. (1)

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὁμῳς ἐπιγραφῇ δύναιται μὲν καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῇ νὰ ἐκληφθῇ ὡς πιθανή, δύναιται δὲ καὶ ἡ ἑτέρα ὑπόθεσις νὰ ἐκληφθῇ ἐπίσης ὡς πιθανή, ἣν ἔνωτέρω διὰ μακρῶν ἀνεπιτύξαμεν, καὶ τότε νὰ εὐρισκώμεθα πρὸ ἐνὸς λαμπροῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, οὗ ποτὲ μαθητῆς καὶ οἰκέτης τοῦ Θωμᾶ νὰ ἐκήρυξεν ἐν ταῖς Φθιώσις Θήβαις τὸν Χριστιανισμόν, χρηματίσας πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῶν, ὁ Δολλιανός.

Ἐν Ἀλμυρῷ τῇ ιε' Ἰουλίου αἰ. 9^η ι

Ν. Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Οὕτως ἐν τῇ δημοσιευθείσῃ ἐπιγραφῇ ἐν τῷ Β' τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου Ἑταιρείας «Ὁθρυος» (σελ. 22, ἀρ. 37) ἀναγινώσκουμεν: «Θοιῶδας Ἀλεξάνδρου Διογενείας τὴν ἐαυτοῦ γυναῖκα καὶ Διοκλίαν ἀνέθεκα μνημῆς χάριν αὐτῆς». Ἐν δὲ τῇ ἐν τῷ Γ' τεύχει τοῦ Δελτίου τῆς αὐτῆς Ἑταιρείας δημοσιευθείσῃ ἐπιγραφῇ (σελ. 26, ἀρ. 38) ἀναγινώσκουμεν:

• Ἐγὼ ἡ Καλλιό-κλ.· τῷ Ἀρίστωτος τὸν ἐαυτῆς ἀνδρα]

[Τι—ἡ Σί—]μωνα Εὐφροσύνου ἔοι[ησα τόδε]

[μνημεῖον π]οθοῦσα αὐτὸν μνείας χάριν].»

ὡς καὶ ἐν ἄλλαις τοιαύταις ἐπιγραφαῖς.